

ДОПРНОС ПРАКСЕ ЕВРОПСКОГ СУДА ЗА ЉУДСКА ПРАВА ТУМАЧЕЊУ ПРЕТПОСТАВКЕ НЕВИНОСТИ ОД УКЛОЊЕЊА ДО ДАНАС

Апстракт: Претпоставка невиности окривљеног у кривичном поступку представља саставни елемент права на правично суђење. Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода чланом 6. ставом 2. предвиђа да ће се свако ко је оптужен за кривично дело сматрати невиним, док се на основу закона не докаже његова кривица.¹ С друге стране, чланом 10. Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода предвиђена је слобода поседовања сопственог мишљења, примања и саопштавања информација и идеја без мешања јавне власти и без обзира на границе. Пружање информација грађанима путем штампе јесте неопходно, али је потребно одредити начине саопштавања информација, те да само саопштавање мора бити објективно, непристрасно и без прејудицирања кривице.²

Иако је претпоставка невиности загарантовано право које се подразумева у кривичном поступку, Европски суд за људска права истиче да њено важење није ограничено само на кривични поступак, већ и на судску одлуку донету након обуставе кривичног поступка. Између осталог, реч је о поступку који се односи на обавезу надокнаде трошкова поступка. Члан 6. став 2. проширује се на управни поступак, при чему се претпоставка невиности може применити и на грађански поступак за накнаду штете, ако се током грађанског поступка утврди да странке јесу одговорне, иако њихова кривица није доказана у складу са законом у кривичном поступку.³

Кључне речи: претпоставка невиности, окривљени, људска права, кривични поступак, Европски суд за људска права, пракса суда.

Пракса Европског суда за људска права

На основу богате праксе Европског суда, могуће је направити одређену структуру у овом раду, а сходно чињеницама пресуда које ће бити детаљније образложене у даљем тексту.

¹ Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода, Рим, 4. новембар 1950.

² В. Бајовић, „Претпоставка невиности и слобода штампе”, *Анали Правног факултета у Београду*, LVI, 1, Београд 2008.

³ *Lutz v Germany*, *арр. по. 9912/17*, пар. 60.

Објављивање личних података у штампи као вид потенцијалне повреде претпоставке невиности

Европски суд за људска права се често бавио питањем односа између члана 6. Конвенције који предвиђа право на правично суђење и претпоставку невиности с једне стране и члана 10. Конвенције с друге стране који предвиђа слободу информисања. Европски суд је заузео став да јавност има право да буде информисана о кривичном поступку који је у току, али на обазрив начин и уз поштовање претпоставке невиности. У пресуди *Du Roy and Malaurie v France* Суд је утврдио да апсолутна и општа забрана медијима да извештавају о кривичним поступцима који су у току није неопходна, јер би се на тај начин нарушило право штампе да извештавају јавност о актуелним поступцима. Међутим, новинари не смеју прећи границе које су утврђене за добробит ефикасног управљања правосуђем, те се морају поштовати и права оптуженог да се сматра невиним све до правноснажног окончања кривичног поступка.⁴

С друге стране, уколико се не прави разлика између употребе термина „окривљени” и „осумњичени” може доћи до пристрасног суђења и повреде претпоставке невиности.⁵

Први случај Европског суда за људска права против Републике Србије јесте случај Матијашевић, који се односио управо на повреду члана 6. став 2. Конвенције. У поменутом случају радило се заправо о томе да је подносилац представке био ухапшен и задржан у притвору маја месеца 2003. године, а да му је затим Окружни суд у Новом Саду продужио притвор. У образложењу Решења, предметни суд је навео *да је ухапшено лице извршило кривична дела која му се стављају на терет*. Како је након тога био осуђен на осам година затвора, подносилац представке је пре обраћања Европском суду за људска права, искористио сва расположива национална правна средства, а затим се пред Европским судом позвао, између осталог, на кршење члана 6. став 2. Конвенције. Након разматрања свих чињеница случаја, Европски суд за људска права је донео одлуку да је дошло до кршења члана 6. став 2. Конвенције, јер је Окружни суд у Новом Саду у својој одлуци од априла 2004. године прејудуцирао да је подносилац представке крив пре доказивања његове кривице у складу са законом, а да након тога ни Врховни суд Србије није исправио ову „грешку” приликом доношења коначне одлуке по жалби окривљеног.⁶

Поред многобројних пресуда Европског суда, при чему је број истих из дана у дан све већи и већи, можемо уочити устаљену праксу суда, те указати на одређене пресуде где је Европски суд утврдио да објављивање фотографије окривљеног не може представљати кршење претпоставке невиности.⁷ Наиме, случај *Y.B. and others v Turkey* је управо један од таквих, где у параграфу 47. пресуде јасно стоји да јавност, сходно члану 10. Конвенције, има право да буде обавештена о кривичним поступцима у току, те да објављивање фотографија у медијима окривљеног у кривичном поступку не може да представља кршење

⁴ *Du Roy and Malaurie v France*, app. no. 34000/96, пар. 34.

⁵ *X v the United Kingdom* и *Jaspers v Belgium*

⁶ *Matijasevic v Serbia*, app. no. 23037/04, пар. 47-51.

⁷ *Y.B. and others v Turkey*, app. no. 48173/99 and 48319/99, пар. 47; *News Verlags GmbH & Co. KG v Austria*, app. no. 31457/96, пар. 58.

претпоставке невиности. У овом случају је Суд утврдио да је дошло до повреде претпоставке невиности, али не из разлога што су саме фотографије апликаната биле објављене, већ зато што начин на који је саопштено медијима ко су окривљени није био адекватан. На тај начин, окривљени су били лако препознатљиви, те су осим фотографија објављена и њихова имена у новинама.⁸

У пресуди *News Verlags GmbH & Co.KG v Austria*, апликант је у неким насловима и коментарима из чланака о којима је реч, од стране компаније ословљаван речима „починитељ” бомбашких напада, „нациста”, „терориста” итд. Суд је истакао да би, у зависности од околности случаја, било добро да се забрани објављивање фотографија окривљених, јер лице које је једино окривљено за извршење неког кривичног дела има легитимни интерес да не буде представљен јавности на тај начин што ће се његова слика повезати са текстом којим се описује противправно поступање. Овакав став је заузео и Врховни суд Аустрије, који је истакао да објављивање фотографија уз чињенице случаја може довести до кршења загарантованих права окривљеног.⁹

У предмету *Paulikas v Lithuania* Суд је утврдио да није дошло до кршења претпоставке невиности подносиоца захтева, иако је његова фотографија објављена у медијима. Слика је објављена уз пропратни текст и велики наслов да је апликант изазвао ужасну саобраћајну незгоду, јер је у алкохолисаној стању управљао моторним возилом. Суд понавља да се поштено суђење и даље може одржати након интензивног негативног публицитета. Суд је констатовао да је медијско извештавање почело одмах након несреће и поклопило се са домаћим судским поступком, те да је језик који се користи у публикацијама био јак и недвосмислен. Подносилац представке је називан „убица деце” и „човек који је изазвао страшну несрећу”. Упркос оваквим наводима, а имајући с друге стране у виду чињеницу да је Апелациони суд смањив казну апликанту након уважавања његових навода, те да је јавност имала велики интерес да буде обавештена о овом предмету, Суд је утврдио да није дошло до повреде претпоставке невиности.¹⁰

Европски суд примећује да је у предмету *Karakaş and Yeşilirmak v Turkey* полиција организовала конференцију за штампу, којом приликом су давали информације о заточеницима часописима и дозвољавали им да све фотографишу. Међутим, иако су захваљујући конференцији за штампу, дневне новине објавиле имена и фотографије двојице апликаната уз пропратни текст да су лишени слободе од стране полиције, није доказано да су полицијски службеници изјавили да су ухапшена лица извршила кривична дела која им се стављају на терет, те из тог разлога није ни повређен члан 6. став 2. Конвенције.¹¹

Посматрајући богату праксу Европског суда, може се јасно уочити да је Суд утврдио да енормна медијска кампања, која се води поводом кривичног поступка који је у току, представља кршење претпоставке невиности подносиоца представке, ако начин на који медији преносе информације може довести до закључка да је особа извршила кривично дело пре доношења судске одлуке о том питању.¹²

⁸ *Y.B. and others v Turkey*, app. no. 48173/99 and 48173/99, par. 47-51.

⁹ *News Verlags GmbH & Co.KG v Austria*, app. no. 31457/96, par. 21, 58.

¹⁰ *Paulikas v Lithuania*, app. no. 57435/09, par. 58, 60-63.

¹¹ *Karakaş and Yeşilirmak v Turkey*, app. no. 43925/98, par. 48, 54-55.

¹² *Butkevicius v Lithuania*, app. no. 48297/99, par. 53.

Европски суд за људска права је утврдио да је дошло до повреде претпоставке невиности у пресуди *Dupuis and others v France*. Наиме, у предметној пресуди реч је о томе да је била основана једна антитерористичка јединица која је деловала у оквиру канцеларије француског председника и која је била ангажована за прислушкивање и снимање телефонских разговора у периоду од 1982. године до 1986. године. Током 1992. године дневне новине су објавиле папир који је састављен у председничкој канцеларији, на коме се налазио списак адвоката и новинара који су били обухваћени овом мером, као и списак осталих лица која су била на датој листи. Такође је објављена књига од стране лица, новинара, чији је предмет био управо проблематика овог мониторинга, којом приликом су користили снимке који су били предмет претходно покренуте судске истраге. Након значајне медијске пажње, подносиоци представке су прво на националном нивоу искористили правна средства, позивајући се на чињеницу да су сви подаци који су објављени, прибављени на противправан начин. Међутим, национални судови су заузели став да је новчана казна довољна за ауторе књиге, те да није дошло до повреде других права апликаната, због чега се убрзо након тога поднела представка Европском суду због повреде члана 6. став 2. и члана 10. Конвенције.¹³

Суд је навео да лица која користе слободу изражавања, укључујући и новинаре, морају сносити одговорност, при чему ће иста зависити од ситуације и средстава која се користе, те ће се приликом доношења одлуке у сваком конкретном случају водити рачуна преваходно о томе да ли је значај информисања јавности превазишао такозване дужности и одговорности лица која информације објављују. Суд је у параграфу 48. пресуде *Dupuis and others v France* истакао да је неспорно да су новинари били новчано кажњени, међутим да износ није био правичан, већ да је био прилично низак сходно штети која је била нанета подносиоцима представке. Како мешање у права подносилаца представке није било неопходно у демократском друштву, дошло је до повреде члана 10. Конвенције. Осим тога, приликом разматрања захтева апликаната у оквиру члана 6. став 2. Конвенције, Суд је констатовао да оглашавања неког лица кривим пре пресуђења, иако лице након окончања поступка буде правноснажно осуђено, доводи до повреде претпоставке невиности. Како је претходно утврђено да су прекорачене границе овлашћења предвиђене чланом 10. Конвенције, те да је аналогно томе поступано и супротно члану 6. став 2. Конвенције, Суд је утврдио да је настала повреда претпоставке невиности.

Још један од веома занимљивих случаја је свакако *Allenet De Ribemont v France*, којом приликом је Суд утврдио повреду члана 6. став 2. Конвенције у усменој изјави коју је дао директор Одељења за кривичне истраге у Паризу током конференције за штампу, јер је том приликом изјавио да је акција успешно завршена и да су сва лица, која су била умешана у овај предмет, ухапшена. Суд је утврдио да је Француска у овом случају била одговорна за повреду претпоставке невиности и наређено јој је да тужиоцу плати одређени новчани износ као накнаду за материјалну и нематеријалну штету коју му је проузроковала спорна изјава.¹⁴

¹³ Dupuis and others v France, app. no. 1914/02, пар. 4-11.

¹⁴ Allenet De Ribemont v France, app. no. 15175/89, пар. 35.

Међу деликатнијим случајевима овог типа, потребно је свакако издвојити *Krivolapov v Ukraine*, којом приликом се апликант обратио Европском суду наводећи да су јавни званичници огласили њега кривим у штампи, пре правноснажног окончања кривичног поступка, те да су на тај начин утицали на јавно мњење и довели до прејудуцирања поступка против њега. Суд је и у овом случају истакао да се, сходно члану 6. став 2. Конвенције, забрањује званичницима да неко лице прогласе кривим пре окончања кривичног поступка, већ да једино могу обавештавати јавност о кривичним истрагама попут пријављивања окривљених, хапшења итд, без откривања идентитета, те да и сам вокабулар мора бити у складу са тим.¹⁵ У овом случају, Суд је утврдио да изјаве у медијима нису биле дискретне и опрезне, те да су у вези с тим, биле на штету апликанта. Изјаве су указивале управо на то да је апликант крив, пре окончања кривичног поступка, којом приликом је у потпуности откривен његов идентитет јавности, те је означен као убица и фалсификатор. Осим тога, Суд је констатовао да су те изјаве у више наврата биле дистрибуиране у документарном филму, који је креиран уз директну подршку државних власти на високом нивоу и који је садржао изводе из видеа о признању подносиоца пријаве полицији. На овај начин, Суд је утврдио да је јавност сматрала да је апликант крив пре окончања поступка, те да је и сам национални суд постао пристрасан, што је свакако довело до повреде претпоставке невиности.¹⁶

Вођење другог поступка ради утврђивања одговорности уколико
није утврђена кривична одговорност као вид потенцијалне
повреде претпоставке невиности

Према мишљењу Европског суда за људска права, по окончању кривичног поступка, претпоставка невиности захтева, да се лице које је било окривљено, очува од кривичне осуде у било ком другом поступку било које врсте.¹⁷

У предметима који се односе на дисциплински поступак, Европски суд је прихватио да није било аутоматске повреде члана 6. став 2. Конвенције у којем је подносилац представке проглашен кривим за дисциплински прекршај који произилази из истих чињеница као и претходна кривична пријава која није резултирала осуђујућом пресудом. Нагласио је да су дисциплинска тела овлашћена и способна да самостално утврде чињенице предмета које су им предочене и да конститутивни елементи кривичних и дисциплинских прекршаја нису идентични.¹⁸ Суд је констатовао да чак и ослобађање од кривичне одговорности, као такво, не искључује успостављање грађанских или других облика одговорности који произлазе из истих чињеница на основу мање строгог терета доказивања.¹⁹ Међутим, упркос свему наведеном, Европски суд је неспорно утврдио да би се у одсуству коначне кривичне пресуде, ако би дисциплинска одлука садржала изјаву којом се подносиоцу представке изриче

¹⁵ *Krivolapov v Ukraine*, app. no. 5406/07, par. 129; *Turyev v Russia*, app. no. 20758/04, par. 19.

¹⁶ *Krivolapov v Ukraine*, app. no. 5406/07, par. 126-132.

¹⁷ *Vanjak v Croatia*, app. no. 29889/04, par. 41.

¹⁸ *Urat v Turkey*, app. no. 53561/09 and 13952/11, par. 53; *Vella v Malta*, app. no. 69122/10, par. 55.

¹⁹ *Moulet v France*, app. no. 27251/04; *Çelik (Bozkurt) v Turkey*, app. no. 34388/05, par. 32; *Erkol v Turkey*, app. no. 50172/06, par. 38-41.

кривична одговорност за недолично понашање које се против њега терети у дисциплинском поступку, покренуло питање по члану 6. став 2. Конвенције.²⁰

Отпуштање са радног места подносиоца жалбе због губитка поверења његовог послодавца и одбацивање тужбе за враћање на рад од стране суда не представљају, пер се, повреду члана 6. став 2. Конвенције, како је Суд то установио у пресуди *Ruzhnikov v Russia*. У овом предмету, Суд примећује да је, у својој пресуди Окружни суд изјавио да је "утврђено" да је подносилац представке учествовао у кривичном делу проневере и да је постојала опасност да ће кривично дело поново бити извршено од стране истог лица, пре окончања кривичног поступка. Како је национални суд приликом одлучивања о постојању дисциплинског прекршаја донео пресуду на основу кривице апликанта, која у време доношења пресуде Окружног суда и даље није била утврђена, Европски суд је нашао повреду члана 6. став 2. Конвенције.²¹

У предмету *Konstas v Greece* Суд је истакао да се претпоставка невиности мора поштовати и у поступку који се води по жалби на одлуку суда у којој је подносилац представке проглашен кривим, те да приликом доношења одлуке, другостепена инстанца такође мора бити непристрасна. У овом случају, Суд налази да није дошло до повреде члана 6. став 2. Конвенције у односу на изјаве премијера, из разлога што су се његови коментари односили на предметни случај без било каквог директног упућивања на кривични поступак који се води пред Апелационим судом.²²

Донекле специфичан случај јесте *ORR v Norway*, где је Суд утврдио повреду члана 6. став 2. Конвенције, из разлога што је национални суд у истој пресуди донео одлуку о томе да ли је апликант крив и да ли треба да надокнади штету другој страни у поступку. Приликом образлагања своје пресуде, национални суд је заузео став да апликант није крив за кривично дело које му се ставља на терет, али да је у обавези да надокнади штету другој страни због извршења дела, при чему једино образложење оваквих навода јесте да се уз помоћ истих доказа лакше може доказати грађанска одговорност од кривичне. Овакав пропуст суда није био исправљен ни након коришћења правних лекова на националном нивоу од стране апликанта.²³

Супротно претходно наведеној пресуди, можемо издвојити и пресуду *Reeves v Norway*, за коју је потребно детаљније тумачење како би се јасно заузео став да ли ће у случају коришћења одређених термина, попут термина „крив”, довести до повреде претпоставке невиности. Наиме, ако се неко у кривичном поступку не прогласи кривим због недостатка доказа, то га не искључује из одговорности у грађанском поступку. Без обзира да ли је кривични суд ослободио апликанта кривичне одговорности због недостатка доказа, ти докази могу бити довољни да се утврди његова грађанска одговорност за накнаду штете. Европски суд не сматра да одлука и образложење грађанског суда, без обзира на то да ли се користи реч „крив” значи кршење претпоставке невиности. Апликант је захтевао од Суда да утврди да ли је његова грађанска одговорност, која је била утврђена од стране суда у парничном поступку, утицала на национални суд да донесе одлуку и

²⁰ Kemal Coşkun v Turkey, app. no. 45028/07, пар. 53.

²¹ Ruzhnikov v Russia, app. no. 2223/14, пар. 24-26.

²² Konstas v Greece, app. no. 53466/07, пар. 41.

²³ ORR v Norway, app. no. 31283/04, пар. 50-55.

о његовој кривичној одговорности. Међутим, питање накнаде штете је овде разматрано у вези са кривичном пријавом. То само по себи не доводи предмет у домашaj члана 6. став 2. Конвенције. Након завршетка усмене расправе у предмету, судије су прво одлучиле о кривичној пријави и ослободиле подносиоца представке, а затим су одлучиле о накнади штете. Одлуке су донели у истој пресуди. Апликант је сматрао да су спорни и наводи једног судије, који је услед донекле неспретног излагања, истакао да је подносилац представке можда крив за кривично дело, али да с друге стране, због непостојања довољно доказа, постоји могућност да је до пожара дошло из неких других разлога, те да је иако су докази били недовољни за утврђивање кривичне одговорности, било довољно за утврђивање грађанске одговорности за плаћање компензације. Сходно свему наведеном, Европски суд је одбацио представку апликанта као недопуштену зато што не сматра да разлози за наређивање апликанту да надокнади штету осигуравајућем друштву за штету коју је проузроковао нису у супротности са претпоставком невиности.²⁴

Европски суд је у више наврата разматрао повреду претпоставке невиности у вези са судским одлукама донетим након окончања кривичног поступка, без обзира на чињеницу да ли је дошло до обуставе поступка или одбијања оптужбе, а поводом одбијања грађанског суда за досуђивање накнаде штете. У складу са наведеним, Суд је заузео став да претпоставка невиности значи да уколико се кривични поступак заврши доношењем одлуке о обустави поступка или ослобађајућом пресудом, да се лице које је у том поступку било окривљено има сматрати невиним и да тако треба да буде и третирано.²⁵ У случају непоштовања наведених ставова од стране националног суда, утврђује се повреда претпоставке невиности, што се управо и десило у пресуди *Lähteenmäki v Estonia*. Наиме, у наведеном случају грађански суд је одбио захтев апликанта да се досуди накнада штете након саобраћајне незгоде у којој је подносилац представке повређен. Јавни тужилац је одустао од кривичног гоњења апликанта, поводом кривичног дело преваре у осигурању, из разлога што је постојала сумња да је госпођа Lähteenmäki фингирала саобраћајну незгуду на основу које је захтевала наплату од осигурања, полазећи од тога да се у конкретном случају ради о делу малог значаја, те је из тог разлога одређено плаћање новчане казне, јер је јавни тужилац сматрао да ће се на тај начин постићи сврха кажњавања. Након тога, подносилац представке се обратила парничном суду са захтевом за накнаду штете настале у саобраћајној незгоди, те је приложила доказ да је кривични поступак против ње обустављен. Међутим, суд је одбио њен захтев из разлога што је осигуравајуће друштво поднело суду пресуду кривичног суда којом је саокривљени био осуђен за фингирање саобраћајне несреће, из ког разлога је одбачена тврдња апликанта да се радило о правој саобраћајној несрећи. Европски суд је приликом доношења пресуде истакао да је генерални циљ претпоставке невиности да заштити појединце који су ослобођени од оптужбе или у вези са којим је обустављен кривични поступак од поступања од стране јавних службеника и власти као да су

²⁴ Reeves v Norway, app. no. 4248/02.

²⁵ Allen v the United Kingdom, app. no. 25424/09, пар. 98.

извршиоци кривичног дела, те је сходно наведеном и донео одлуку о противправном поступању националних судова.²⁶

У случају *Seven v Turkey* апликант је навео да је дошло до повреде претпоставке невиности иако је био пуштен на слободу од стране полицијских службеника док је кривични поступак због покушаја силовања и даље био у току. Апликант се такође жалио да је накнадно одбијање управних судова да поништи његово пуштање на слободу од стране полиције након што је ослобођен од кривичног дела покушаја силовања у кривичном поступку, било неправедно и противно гаранцијама претпоставке невиности. Он је даље тврдио да због тога што Врховни управни суд није узео у обзир коначну одлуку о ослобађању у кривичном поступку, он је остао са два једнако ваљана коначна судска решења, од којих га је један прогласио кривим за силовање, а други је одбацио тај закључак. Анализирајући све околности случаја, Суд примећује да, кад је у питању ревизија жалбе, Врховни управни суд није дао никакве додатне коментаре у вези са дисциплинском или кривичном одговорношћу подносиоца представке, већ је само прихваћено образложење у првостепеној пресуди. На основу оваквог поступања, Суд је закључио да је Врховни управни суд био дужан да оцени компатибилност пресуде управног суда са законом и да утврди да ли су аргументи странака о меритуму спора у довољној мери решени. Апликант је изричито тврдио пред Врховним управним судом да је ослобођен свих оптужби у кривичном поступку и да се зато разлози за његово разрешење по члану 8 (7) дисциплинских прописа више не могу сматрати компатибилним са законом. У том контексту, Суд сматра да је Врховни управни суд био у обавези да објасни зашто сматра да је образложење које су користиле дисциплинске власти и првостепени суд и даље били у складу са законом, иако је апликант био ослобођен свих оптужби у кривичном поступку. Да је Врховни управни суд поступао онако како се то очекивало, те да је исправио све неправилности настале приликом претходног поступања, избегла би се настала ситуација, односно апликант не би располагао са две контрадикторне пресуде. Међутим, наведени суд је неосновано потврдио пресуду којом се апликант оглашава кривим, којом приликом је показао да је чврстог става да је апликант крив за кривична дела која му се стављају на терет, без разматрања било каквих навода, иако је апликант са своје стране доказао и у потпуности аргументовао своје ставове зашто је валидна једино пресуда којом је ослобођен одговорности. Из свих наведених разлога и због енормног броја пропуста од стране националних судова, Европски суд је утврдио да је дошло до повреде члана 6. став 2. Конвенције.²⁷

Кршење претпоставке невиности услед формулација у судским одлукама

У ред многобројних представки поднетих Европском суду за људска права, сврставају се оне представке поводом одређених формулација које су коришћене приликом доношења судских одлука и њиховог образлагања, при чему је њихова

²⁶ *Lähteenmäki v Estonia*, app. no. 53172/10, пар. 45-55.

²⁷ *Seven v Turkey*, app. no. 60392/08, пар. 47-57.

последица кршење загарантованих права окривљеног, сходно чињеници да се мишљење суда о кривици назире упркос ослобађајућим пресудама.

У пресуди *Vulakh and others v Russia* грађански суд је пресудио да је особа извршила кривично дело, док је кривична истрага против тог лица окончана услед наступања његове смрти.²⁸ Чињенице случаја су сличне чињеницама у предмету *Kemal Coşkun v Turkey* у којој је управни суд који је пресудио о жалби подносиоца представке против његовог отказа безрезервно прогласио да је дотично лице извршило кривично дело, иако никада није била утврђена његова одговорност. По мишљењу Суда, ове формулације регионалног суда нису описивале стање сумње, већ су указивале на недвосмислен закључак о кривици апликанта за кривично дело проневере, пре него што је кривица особа утврђена од стране кривичног суда, без обзира на разлог и законитост његовог отпуштања са дотадашњег радног места. Аналогно оваквом поступању националног суда, неспорно је утврђено да је у наведеном случају дошло до повреде члана 6. став 2. Конвенције.²⁹

Европски суд је у предмету *Minelli v Switzerland* утврдио повреду претпоставке невиности, кад је апликанту одређено да надокнади трошкове поступка и новчане казне, иако је кривични поступак обустављен јер је наступила застарелост гоњења, а домаћи суд је приликом доношења своје одлуке заузео став да би поступак „вероватно довео до осуђујуће пресуде” да није наступила застарелост. Европски суд је истакао да до повреде члана 6. став 2. Конвенције долази ако кривица оптуженог није пре тога доказана у складу са законом и ако није имао могућности да оствари своје право на одбрану, а пресуда која се на њега односи одражава мишљење да је крив. Ово се може десити чак и ако нема никакве формалне изреке, већ да је довољно да се наведе разлог у коме се наслућује да суд сматра окривљеног кривим.³⁰

Правосудни органи треба да у потпуности користе своја овлашћења у судским предметима, како би се обезбедила судска непристрасност. Наиме, кад председник суда користи изразе који на несумњив начин указују на његов негативан став поводом предмета који је у току и пре заседања суда који о предмету одлучује, његова изјава објективно ствара осећај страха код окривљеног да неће постојати судска непристрасност.³¹

У предмету *Kyprianou v Cyprus* Суд је указао на значај претпоставке невиности навођењем да ни полицијски органи немају право на давање изјаве које указују да је неко лице криво, док се не докаже његова кривица сходно националном законодавству. Осим тога, радње које предузима судија су од изузетног значаја, јер осим обавезе да прате поштовање принципа претпоставке невиности, такође имају обавезу да буду непристрасни. Како би се сачувало поверење јавности у правичност судског поступка, судије морају да се суздржавају чак и од онога што изгледа као предрасуда према окривљеном.³²

У предмету *Kemal Coşkun v Turkey* дошло је до повреде претпоставке невиности, због необазривости приликом употребе терминологије националног суда, којом приликом је Управни суд потврдио пуштање подносиоца представке

²⁸ *Vulakh and others v Russia*, app. no. 33468/03, пар. 35.

²⁹ *Kemal Coşkun v Turkey*, app. no. 45028/79, пар. 53.

³⁰ *Minelli v Switzerland*, app. no. 8660/79, пар. 37.

³¹ *Buscemi v Italy*, app. no. 29569/95, пар. 68.

³² *Kyprianou v Cyprus*, app. no. 73797/01, пар. 120.

из полиције на основу тога што је извршио дела лажног затварања, пљачке и покушаја силовања, иако је кривични поступак био нерешен. На тај начин Управни суд је донео одлуку која је, формулацијом која се користи у образложењу, недвосмислено прогласила подносиоца представке кривим по тим оптужбама. У предметном поступку против апликанта је вођен кривични и дисциплински поступак, те је због датих навода, иако кривични поступак није био обустављен, утврђено од стране националних судова да је апликант дисциплински одговоран, зато што је и кривично одговоран. Како у предметној држави нису биле јасно разграничене ове одговорности, те како су судови приликом одређивања дисциплинске одговорности, неосновано навели да је апликант кривично одговоран, претпоставка невиности је недвосмислено била повређена.³³

Један од занимљивих случајева новије судске праксе свакако јесте *Vulakh and others v Russia*. Наиме, Vitaliy Vulakh је извршио самоубиство пре окончања кривичног поступка, при чему је био означен као један од окривљених за извршење одређених кривичних дела. Након тога, ослањајући се на један од исказа датих од стране саокривљених, Окружни суд заузео је став да је Vitaliy Vulakh „организовао банду”, да је „имао на располагању новац” и да је „финансирао и плаћао сваком члану да изврши кривична дела”. Ове изјаве нису биле ограничене на описивање „сумње” против господина Vitaliy Vulakh, већ је суд изјавио да је исти крив за наведене кривичне активности. Европски суд је још једном нагласио да постоји јасна разлика између навода да постоји основана сумња да је неко лице извршило кривично дело и навода да је неко лице криво за њихово извршење. С обзиром на чињенице случаја и поступање националног суда, Европски суд је заузео став да овакви преурањени наводи никако не могу бити оправдани, те да је дошло до повреде претпоставке невиности.³⁴

У складу са претходно наведеним је и један од новијих случајева *Urat v Turkey*, при чему су чињенице случаја следеће. Наиме, у овом случају имамо два апликанта, који су били запослени као наставници у основним школама. Они су оптужени за чланство у терористичкој организацији, док је један од апликаната оптужен и за саучесништво у убиству двоје појединаца и рањавању треће особе. Осим тога, апликанти су били отпуштени из државне службе 2001. године. Током 2004. и 2007. године, судија је обуставио поступак против оба апликанта због наступања застарелости кривичног гоњења. Након отпуштања, апликанти су покренули спор пред Управним судом, јер су сматрали да је отказ био супротан закону, којим је одређено да ће се државни службеници лишити својих дужности уколико се након окончања кривичног поступка докаже њихова кривица - што овде није био случај. Међутим, јасну повреду претпоставке невиности видимо већ у параграфу 24. чињеничног стања где Управни суд у својој пресуди каже „да је у извештају од јуна 2000. године било препоручено отпуштање првог подносиоца представке из јавне службе, јер је он био члан терористичке организације”. Противно закону, успостављен је принцип судске праксе да ослобађање од кривичне одговорности не искључује утврђивање дисциплинског прекршаја. Сваки даљи покушај коришћена правних средстава које је апликант имао на располагању, био је безуспешан, без икаквих образложења од стране судова. Исти

³³ Kemal Coşkun v Turkey, app. no. 45028/07, пар. 51-57.

³⁴ Vulakh and others v Russia, app. no. 33468/03, пар. 32-37.

је случај био и са другим апликантом. С обзиром на све околности случаја, обратили су се Европском суду за људска права и захтевали да се утврди да је повређен члан 6. став 2. Европске конвенције. Након мериторног разматрања, Суд је утврдио да, у односу на првог апликанта, није дошло до повреде претпоставке невиности, јер Управни суд није у својој одлуци навео да је апликант био припадник терористичке организације, већ да је апликант лишен државних службености због присуствовања састанцима илегалне организације. Међутим, у односу на другог апликанта, Суд је утврдио повреду претпоставке невиности зато што је Управни суд, након образложења одлуке Врховног управног суда од јуна 2008. године, потврдио отказ другог подносиоца представке тако што је изменио свој правни основ од „нарушавања мира, мира и радног стања институције за идеолошку политичке сврхе” на „срамно понашање неспојиво са положајем државног службеника”. У свом образложењу, национални суд је навео да су одређени елементи у спису кривичног предмета показали да је он био члан терористичке организације, при чему је по мишљењу Суда, ова изјава представљала недвосмислену изјаву о кривичној одговорности другог подносиоца представке и била је у супротности са његовим правом да се његова невиност не доводи у питање у вези са кривичним поступком који је раније обустављен.³⁵

Претпоставка невиности може бити прекршена чак и у одсуству формалног назива, јер је довољно да одлука садржи образложење које сугерише да судија окривљеног сматра кривим. Суд сматра да се исти приступ мора поштовати у вези са изјавама јавних власти.³⁶ Овакав закључак Европског суда је свакако оправдан, јер би ословљавање окривљеног појединим речима попут учинилац, крив и сл. указивало на пристрасност приликом суђења, те да на страни суда постоји уверење да је окривљени, пре него што се у складу са законом докаже кривица - крив за извршење одређеног кривичног дела.

Супротно наведеним пресудама, Суд није нашао повреду члана 6. став 2. Конвенције у случају *Ramkovski v the former Yugoslav Republic of Macedonia*, у којој је апликант захтевао да се утврди повреда наведеног члана, наводећи да су судови поступали супротно овом члану приликом доношења одлуке о продужетку притвора. Међутим, Суд примећује да су спорне изјаве донете од стране трочланог већа како би оправдале продужење притвора окривљеном на основу ризика од његовог скривања и понављања кривичног дела. Истовремено, Суд примећује да су домаћи судови навели *основану сумњу* да је окривљени починио кривична дела за која се терети у оптужном предлогу. Из читања домаће одлуке у целини јасно је да су домаћи судови третирали спорне околности не као утврђене чињенице, већ само као наводе, што не представља повреду претпоставке невиности.³⁷

Поводом случаја *El Kaada v Germany*, пред Судом се нашао задатак да утврди да ли је образложење у оспореним одлукама домаћих судова, којим се укида суспензија казне подносиоца представке, одражавало мишљење да је подносилац представке крив за провалу извршену 2009. године, пре него што је по закону доказано да је крив за то дело. Суд примећује да су домаћи судови

³⁵ *Urat v Turkey*, app. no. 53561/09 and 13952/11, par. 54-58.

³⁶ *Butkevicius v Lithuania*, app. no. 48267/99, par. 49.

³⁷ *Ramkovski v the former Yugoslav Republic of Macedonia*, app. no. 33566/11, par. 83-85.

засновали опозив суспензије казне подносиоца представке на чињеници да је подносилац представке првобитно признао истражном судији извршење предметног кривичног дела, којом приликом је саслушан без присуства браниоца. Национални судови су то признање сматрали веродостојним, упркос чињеници што је апликант повукао овакве своје наводе приликом саслушања пред судом пре доношења пресуде. Као последица повлачења признања, домаћи судови више нису могли да заснивају свој закључак да је подносилац представке починио друго кривично дело током пробног периода на ваљаном признању, те ценити веродостојност различитих изјава. Европски суд је приликом разматрања одлука националних судова, прво утврдио пропуст Окружног суда, а затим и Регионалног суда који је истакао „чврсто уверење да је подносилац представке поново починио кривично дело” с обзиром на признање подносиоца представке пред истражним судијом. Европски суд је мишљења да су ставови националних судова указивали на то да је подносилац представке крив за још једну провалу пре него што је доказана његова кривица од стране надлежних првостепених судова у пресуди у складу са законом. У складу са датим наводима, донета је одлука да је услед образложења у оспореним одлукама домаћих судова, којима је укинута суспензија казне подносиоца представке, прекршена претпоставка невиности.³⁸

Суд такође понавља да би Конвенцију требало тумачити као такву да иста пружа практична и ефективна права, а не теоријска и илузорна. С тим у вези, сматра се да се претпоставка невиности не може занемарити из разлога што је оптужени осуђен у првом степену, већ се и након тога мора поштовати. У супротном би се могло закључити да је улога жалбеног поступка, кад је апелациони суд дужан да преиспита ранију одлуку - илузорна, те би то значило да претпоставка невиности не би била испоштована, како је Суд то потврдио у пресуди *Konstas v Greece*.³⁹ Кад би се након окончања првостепеног поступка, а пре правноснажног пресуђења након разматрања уложене жалбе пред вишим судовима, неко лице већ означило недвосмислено кривим, иако постоји право на жалбу - исто би било илузорно и донекле ускраћено, јер ће се створити предрасуде, те сама другостепена инстанца може постати пристрасна и пре коначног пресуђења. Ово и овакво поступање јасно би довело до повреде претпоставке невиности окривљеног за извршење кривичног дела.

Закључак

Имајући у виду чињеницу да постоје бројни практични проблеми и поред теоријског утемељења и забране поступања супротно чл. 6. ст. 2. Конвенције, а из разлога слободе информисања, Савет Европе је 2003. године донео Препоруку о медијској дистрибуцији информација у вези са кривичним поступцима. Као циљ ове Препоруке, посебно се наводи да је до њеног усвајања дошло како би се државама олакшало решавање сукоба који настају због међусобно супротстављених ставова из члана 6, члана 8. и члана 10. Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода.

³⁸ *El Kaada v Germany*, app. no. 2130/10, пар. 56-55.

³⁹ *Konstas v Greece*, app. no. 3466/07, пар. 36.

Такође, разматрајући случајеве Европског суда како појединачно, тако и као једну целину, који се тичу питања да ли само објављивање фотографија осумњичених лица у штампи доводи до повреде претпоставке невиности, можемо закључити да само објављивање фотографија у новинама Суд није ценио као повреду члана 6. став 2. Конвенције, већ да је узимао у обзир бројне факторе ради доношења такве одлуке. Разлог оваквог поступања је управо тај што сам Суд мора направити баланс интереса како између права апликанта и права државе, тако и између члана 6. став 2. Конвенције и члана 10. Конвенције. Из тог разлога, управо је широка судска пракса где је Суд утврдио да права апликанта нису повређена уколико су неки подаци били доступни јавност, јер се слобода изражавања не може у потпуности ограничити на штету медија.

Имајући у виду део праксе Европског суда за људска права, који су детаљније приказани у овом раду, можемо закључити да постоје проблеми ширег размера. Непоштовање принципа претпоставке невиности је озбиљно, јер могу настати штетне последице по остварење права на правично суђење. Остварење принципа претпоставке невиности не само да је неопходан и неизбежан услов за гарантовање права на правично суђење, него је и основно средство којим се постиже поверење у принцип владавине права. Неопходно је да сви учесници у кривичном поступку предузимају мере предострожности, како се не би давала мишљења или остављали утисци о кривици осумњиченог пре доношења правноснажне пресуде.

Извори

Case 9921/17, *Lutz v Germany*, Judgment of 25 August 1987;
Case 22714/93, *Worm v Austria*, Judgment of 29 August 1997;
Case 34000/96, *Du Roy and Malarie v France*, Judgment of 03 October 2000;
Case 23037/04, *Matijasevic v Serbia*, Judgment of 19 September 2006;
Case 48173/99 and 48319/99, *Y.B. et autres c Turquie*, Judgment of 28 October 2004;
Case 31457/96, *News Verlags GmbH & Co.KG v Austria*, Judgment of 11 January 2000;
Case 57435/09, *Paulikas v Lithuania*, Judgment of 24 January 2017;
Case 43925/98, *Karakaş and Yeşilirmak v Turkey*, Judgment of 28 Jun 2005;
Case 48297/99 *Butkevicius v Lithuania*, Judgment of 26 March 2002;
Case 1914/02, *Dupuis and others v France*, Judgment 07 July 2007;
Case 49017/99, *Pedersen and Baadsgaard v Denmark*, Judgment of 17 December 2004;
Case 15175/89, *Allen De Ribemont v France*, Judgment of 23 January 2005;
Case 5406/07, *Krivolapov v Ukraine*, Judgment of 02 October 2018;
Case 20758/04, *Turyey v Russia*, Judgment of 11 October 2016;
Case 29889/04, *Vanjak v Croatia*, Judgment of 14 January 2010;
Case 53561/09 and 13952/11, *Urat v Turkey*, Judgment of 27 November 2018;
Case 69122/10 *Vella v Malta*, Judgment of 11 February 2014;
Case 27521/04, *Mouillet v France*, Judgment of 19 September 2007;
Case 34388/05, *Celik (Bozkurt) v Turkey*, Judgment of 12 April 2011;
Case 50172/06, *Erkol v Turkey*, Judgment od 19 April 2011;
Case 45028/07, *Kemal Coscun v Turkey*, Judgment of 28 March 2017;
Case 2223/14, *Ruzhnikov v Russia*, Judgment of 27 November 2018;
Case 46878/06, *Teodor v Romania*, Judgment of 04 Jun 2013;
Case 27473/11, *N.A. v Norway*, Judgment of 18 December 2014;
Case 21107/07, *Alkasi v Turkey*, Judgment of 18 October 2016;
Case 53466/07, *Konstas v Greece*, Judgment of 24 May 2011;
Case 31283/04, *ORR v Norway*, Judgment of 15 May 2008;
Case 4248/02, *Reeves v Norway*, Judgment of 08 July 2004;
Case 60392/08, *Seven v Turkey*, Judgment of 23 January 2018;
Case 33468/03, *Vulakh et autres c Russie*, Judgment of 10 January 2012;
Case 8660/79, *Minelli v Switzerland*, Judgment of 25 March 1983;
Case 29569/95, *Buscemi v Italy*, Judgment of 19 September 1999;
Case 73797/01, *Kyprianou v Cyprus*, Judgment of 15 December 2005;
Case 58442/00, *Lavents c Lettonie*, Judgment of 28 November 2002;
Case 33566/11, *Ramkovski v the former Yugoslav Republic of Macedonia*, Judgment of 08 February 2018.

Литература

Бајовић, Вања. „Претпоставка невиности и слобода штампе”. *Анали Правног факултета у Београду*, LVI,1, Београд 2008.
Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода. Рим 1950.